

Grieken in Hollywood

IS HET ENIGE WITTE DOEK DAT EEN GRIEK ECHT GOED PAST EEN TOGA?

De jaren vijftig en zestig waren de hoogtijdagen van de op de oudheid gebaseerde spektakelfilms uit Hollywood. Films als Ben Hur, Quo Vadis en Cleopatra zijn klassiekers. Alleen is Hollywoods oudheid wel erg Romeins. De Grieken zijn veel te ingewikkeld, niet erg christelijk opgevoed en hebben verhalen die nooit lijken te kloppen.

Veel van wat wij van de Romeinen kennen, hebben zij ooit overgenomen van de Grieken. Denk bijvoorbeeld maar aan de goden, bouwstijlen, filosofen, schrijvers en andere wetenschappers. Het oude Griekenland, en dan met name Athene, stond bij de Romeinen dan ook bekend als een brandpunt van cultuur en beschaving; zij liet in de schaduw van het grote Rome. Toch is bij het grote publiek het oude Griekenland veel minder bekend dan het oude Rome.

Ondanks de vele Griekse tragedies, komedies en mythen die een goed gevuld reservoir aan verhalen vormen, stelen in de bioscopen vooral de Romeinen de show. Grieken zijn nogal moeilijk te begrijpen, vinden veel mensen. Filmbazen voorop.

Ze wonen om te beginnen niet in een overzichtelijk rijk met een duidelijke grens, maar hebben zich verspreid over talloze stadstaten. Iedere staat heeft zijn eigen regels, staatsvormen en machthebbers. En de staatjes proberen

voortdurend hun grenzen te verleggen. Onbegonnen werk om hier de *good guys* van de *bad guys* te onderscheiden.

Of wacht, Atheërs; als dat geen *good guys* zijn. Uitvinders van de democratie, succesvol in hun eeuwige strijd tegen Sparta en een nalatenschap die op de Akropolis nog steeds te zien is. Allemaal waar, maar nog steeds geen Oscar-materiaal. De uitvinders van de democratie zijn oude mannen met grijze baarden en witte toga's die alleen maar diep nadenken en moeilijke woorden gebruiken. Van de Spartanen weten wij dat zij tucht en ascese hoog in het vaandel hadden staan, maar niet goed hoe zij cruit hebben gezien. Dat degradeert ze dus tot saai tegenstanders zonder smoel. En die gebouwen op de Akropolis? Wel mooi hoor, maar als die paar vierkante meter nu het centrum van de hellenistische wereld is geweest... Rome heeft als decor veel meer mogelijkheden. Dan heeft Griekenland nog de pech dat zijn roem dateert van

voorchristelijke tijden. De Romeinen probeerden het nieuwe geloof nog wel de kop in te drukken, maar uiteindelijk zegevierde de zuivere christelijke moraal over de perverse heidense Romeinse orgieën, gladiatorspelen en naaktdanscrossen. Zo hoort dat in Hollywood. Daar kijkt men liever niet naar naakte mannen die ongestoord een potje aan het worstelen zijn.

It's all Greek to me

Misschien wel de belangrijkste filmwet in Hollywood luidt: *nothing succeeds like succes*. De Romeinen deden het in de jaren vijftig en zestig goed op het witte doek en dus was een uitstapje naar de Peloponnesos geen gekke gedachte. Tussen al die geleerde baarden en toga's, schimmige politieke verwickelingen en onchristelijke homo's moest toch ook een aansprekende held te vinden zijn. Eenje met een heel eigen verhaal die weer massa's mensen naar de bioscoop weet te lokken. In 1960 kwam Atlas uit. *Fearful by all men, desired by all women*.

Dat klinkt in ieder geval hoopvol. De regie was in handen van Roger Corman. Om zijn film echt authentiek te doen overkomen, filmdo Corman in Griekenland op locatie. Hij had een goede scriptwriter tot zijn beschikking en een jonge Michael Forrest (in 1993 nog te zien in *The body of evidence*) speelt de onnoemlijk sterke superheld. De voortekenen bedriegen niet. Het is Corman zelf die zijn glazen ingooit. Veelzeggend zijn de openingstitels. Tegen een achtergrond van weinig Griekse, oranje achtige, neoclassicistische standbeelden verschijnt een tekst waarin de autoriteiten bedankt worden voor het instemmen met het filmen op authentieke locaties. Wat die locaties nu zo bijzonder maakte, wist Corman zelf eigenlijk ook niet. Hij had in ieder geval geen idee wat hij zijn publiek moest tonen als authentiek Griekse omgeving. Het visuele idioom van het filmpubliek zou tekort schieten voor een onbewerkte weergave van het Griekse landschap. Corman loste het op door weer thuis in de studio een modelbouw stad te maken. Het was het 'Griekse' Thinis, compleet met Romeins aquaduct en amfitheater. Op de kostuumafdeling kozen ze voor dezelfde oplossing. Antieke Grieken kenden ze in toga of naakt. Van de Romeinen weten we hoe hun soldaten, centurions en keizers erbij hebben gelopen. Die kleding werd wat ingekort of kreeg een ander kleurtje en toen was het Grieks. Atlas werd een bescheiden succes. De film bracht genoeg op om geen verlies te draaien en een paar onbekende Italiaanse regisseurs wisten er zowaar nog enkele vervolgfيلمs uit te persen met nieuwe avonturen van de sterke superheld. Corman daarentegen had zijn

◀ Angelina Jolie als koningin Olympias en Connor Paolo als de jonge Alexander in *Alexander*. © Warner Bros. Pictures Inc.

antieke portie wel gehad.

Welke Herakles?

Voor Atlas is het moeilijk nog andere bezigheden te verzinnen dan dingen optillen en weer neerzetten. Herakles heeft zijn handen vol aan de twaalf werken die hij moet verrichten. Zijn bovenmenselijke krachten combineert Herakles met intelligentie, zodat hij de zware opdrachten van koning Eurystheus, bij wie hij in dienst is, weet te volbrengen. Zodoende blijft hij uit handen van de wraakgodinnen nadat Hades hem met waanzin had vervuld en Herakles zijn eigen vrouw en kinderen vermoordde. Hoewel de mythe prachtige thema's bevat zoals het gebruik van ratio boven emotie, omgaan met schuldgevoelens, de louterende werking van fysieke inspanning en het afstraffen van zowel lui- als domheid, zien regisseurs Herakles vooral als 'de man die alles kan'.

opgebouwd, is zijn mythe nog maar weinig verfilmd. Nu maakten de Grieken er zelf ook wel een potje van. Het raamwerk stond: er was een man die in opdracht een aantal bovenmenselijke prestaties leverde. Maar de exacte naam van deze man, zijn motivatie, de aard van de opdrachten die hij moest volbrengen: dit soort zaken lieten ruimte voor discussie en eigen interpretatie. Dat hoort bij de spelregels van een mythe, inthos voor de Grieken, te vertalen als 'verhaal'.

Bij de archeologische plek Oxyrhynchus in Egypte is een afbeelding gevonden waarop te zien is dat de klassieke meerdere varianten van de mythe van Herakles accepteerden. De getekende verteller vraagt Herakles hem zijn verhaal te vertellen. De held pakt daarop een boek en doet verslag van zijn avonturen. Op de achtergrond zien we echter een tweede Herakles die

'In Hollywood kijkt men liever niet naar naakte mannen die ongestoord een potje aan het worstelen zijn'

Zodra er iets antieks inet spieren aan te pas moet komen, schrijven de jongens in de studio er wel een Herakles in. Soms samen met Atlas, soms onder een andere naam (Samson, Colossus, Perseus, Macciste, Maxus), soms met moderne mythische figuren als prinses Xena en soms zelfs in de moderne tijd (Hercules versus Kong Fu, ongedateerd uit de jaren zeventig van de vorige eeuw). Het laatste voorbeeld verradt het al: meestal is het de Romeinse Hercules die schittert op het doek. Zijn Griekse evenknie blijft vaak buiten beeld. Hoewel Herakles (Hercules) behoort wat camera-ervaring heeft

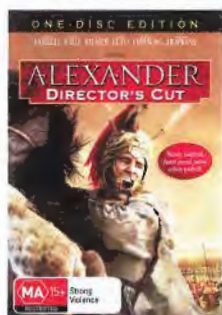
heel andere avonturen beleefd dan op de voorgrond verteld worden. Iedere latere claim tot een verfilming van de authentieke mythe van Herakles is alleen al om deze reden dubieus.

Echte held

Eindelijk een echte held. Alexander (de Grote, zouden de Romeinen uit bewondering toevoegen) is geen verzonden figuur. Hij leefde, zij het slechts van 356 tot 323, veroverde vanuit Macedonië gebieden tot in India en verspreidde het hellenisme over een groot gebied. Hij hervormde het koningschap zoals dat tot dan toe in Griekenland bekend

△
Filmposter van *Alexander the Great* uit 1956.

△
Dvd van *Alexander* uit 2004.

was, stichtte steden in de door hem veroverde gebieden (Alexandrië in Egypte is de bekendste), liet havens en wegen aanleggen, bracht munten in omloop en hij liet iedereen in het Grieks met elkaar praten. Daar zou toch wel een film van te maken moeten zijn.

Alexander the great (1956) van Robert Rossen met Richard Burton in de hoofdrol is in dit opzicht de Hollywood-klassieker. En al is Alexander geen mythologische figuur, een waarheidsgetrouwe biopic maken over iemand die al meer dan 2300 jaar dood is, blijkt een illusie.

De antieke bronnen die over hem bewaard zijn gebleven hemelen hem op, halen hem door het slijk (de Perzen), of proberen hem te vergelijken met Julius Caesar (Vita parallelae door Plutarchus). Met name de Romeinen zagen de mediagenieke kanten van Alexander. Zowel Caesar als Marcus Antonius bezochten zijn grafombe en verklaarden Alexander als voorbeeld te hebben. Veel later deed Napolcon hetzelfde. Shakespeare gebruikte Plutarchus als één van de uitgangspunten bij het schrijven van *The tragedy of Julius Caesar* waaruit Marlon Brando in 1953 naar hartenlust citeerde in de verfilming van het leven van de Romeinse machthebber. Rossen kent zijn klassiekers en schrijft een script dat (onverbedig gezegd) aan elkaar hangt van verwijzingen naar bovenstaande bronnen. Daar-aan dankt de film zijn predicaat authentiek. Twee hete hangijzers durft hij niet aan te roeren. Hephæstion diende als generaal in het leger van Alexander en was zijn trouwste vriend, of: geliefde. De rol van Hephæstion blijft ambigu en Rossen kiest ervoor Hollywoods grootste taboe niet te doorbreken. Daarnaast is er de Macedonische kwestie. Zijn dat nu echte Grieken

of halve barbaren? Rossen weet het niet en laat dat dan ook maar in het midden.

Rossens film uit 1956 wordt door latere regisseurs als standaardwerk beschouwd. Dat blijkt vooral uit Oliver Stones *Alexander* (2004). Deze film is min of meer een remake van het 'originel' van bijna vijftig jaar eerder. Het beeld dat van de Griekse held wordt gegeven is een mengelmoes van (anonieme) Griekse en Perzische bronnen, Plutarchus, Shakespeare en twintigste-eeuwse invloeden.

Alexander-specialist Robin Lancaster is daarbij een sleutelfiguur. Stone stelde hem aan als historisch adviseur, een functie die Lancaster gratis wilde vervullen als hij bij iedere cavaleriescène op de eerste rij mee mocht galopperen. Met zijn benoeming was er een hoop kou uit de lucht. Lancaster' biografie van Alexander kon de goedkeuring van de klassici wegdragen. In zijn studie legt hij de nadruk op de Griekse wortels van Alexanders familie. Daarbij valt zijn studie zowel bij de Griekse als bij de Pan-Macedonische groeperingen in de smaak. Bovendien is Alexander de verspreider van de *good old* Griekse waarden - democratie en verdraagzaamheid voorop - en een

orthodox christen. Zelfs over zijn relatie met Hephæstion is Lancaster duidelijk. Stone verbeeldt dit zo omzichtig dat - ook het Amerikaanse - publiek wel door heeft hoe de vork in de steel zit.

Ondanks het feit dat Stones Alexander weinigen voor het hoofd kon stoten, werd het voor Hollywood-begrippen slechts een bescheiden succes. Volgens de critici was de regisseur te ver doorgeslagen in zijn poging een historisch verantwoord product neer te zetten. Dit was geen spektakelfilm meer, eerder een wat gepimpte documentaire. Uiteindelijk heeft Alexander het in de bioscoop niet van de Romeinen gewonnen - net zo min als het hier onbesproken gebleven Troy. In die zin lijkt er weinig veranderd sinds de vorige hoogtijdagen van de antieke cinema.

De hoop voor de toekomst is gevestigd op de immense *special effects* die computeranimaties kunnen maken. Misschien dat deze *high tech* software de Griekse mythen wel zo realistisch mogelijk op het witte doek kan verbeelden?

Dit artikel is gebaseerd op:
Nisbet, G. *Ancient Greece in Film and Popular Culture*, second edition, (2008, Exeter UK).

'Alexander was geen spektakelfilm meer, eerder een wat gepimpte documentaire'